

Muzikuojantys namai: aukštaičių vepriškių Ratautų giminė

TOMA GRAŠYTĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Anotacija. Straipsnyje tiriama, kaip iki šių dienų išlaikomos ir kaip paskutiniaisiais dešimtmečiais keitėsi Ukmergės r., Ratautų k. ir Veprių mstl. gyvenančios penkių kartų Ratautų giminės (proprosenelio Juozo, apie 1863 m. gimusio prosenelio Bernardo, 1914 m. – senelio Edvardo, 1951 m. – tėvo Edvardo, ir 1971 m. – dukters Jurgitos) muzikavimo smuiku, akordeonu tradicijos ir repertuaras. Taip pat nagrinėjama lietuvių tradicinio muzikanto samprata šiuolaikinėje kultūroje.

Pagrindiniai žodžiai: lietuvių tradicinis muzikantas, šiuolaikinė kultūra, tradicijos perėmimo būdai, instrumentinis repertuaras.

Abstract. The article deals with the unique traditions of playing the violin and accordion, and the repertoire of five generations of the family of Ratautas (the great-great grandfather Juozas, great grandfather Bernardas who was born c. 1863, grandfather Edvardas, born in 1914, father Edvardas, born in 1951, and daughter Jurgita, born in 1971) from the villages of Vepriai and Ratautai of the district of Ukmergė. It also analyses how the traditions were kept and what change they underwent in the second half of the 20th and at the beginning of the 21st century. It also shows the change that the understanding of the traditional Lithuanian musician has undergone.

Key words: traditional musician, contemporary culture, means of continuing tradition, instrumental repertoire.

Tyrimo objektas: Ukmergės r., Ratautų k. ir Veprių mstl. penkių kartų Ratautų giminės instrumentinio muzikavimo tradicijos ir repertuaras.

Tikslas: atskleisti šios giminės instrumentinio muzikavimo tradicijų, repertuaro ir tradicinio muzikanto sampratos, statuso perimamumą ir pokyčius šiuolaikinėje kultūroje.

Metodai: aprašomasis, tipologinio lyginimo, kokybinių tyrimų.

Įvadas

Straipsnyje pirmą kartą tiriamos nuo seno Ukmergės r., Ratautų k. gyvenančios (neseniai persikėlusios į gretimą Veprių mstl.) penkių kartų muzikantų

Ratautų giminės XIX a. vidurio – XXI a. pradžios muzikavimo tradicijos ir repertuaras. Tyrimo tikslas – atskleisti šios giminės instrumentinio muzikavimo tradicijų, repertuaro ir paties tradicinio muzikanto sampratos perimamumą ir pokyčius šiuolaikinėje kultūroje. Taikomi aprašomasis, tipologinio lyginimo ir kokybinių tyrimų metodai. Mėginta išsiaiškinti, kokie pagrindiniai muzikavimo aspektai svarbūs pačiam muzikantui, kokia yra jo suvokiama tradicinio muzikavimo samprata bei kaip ji paskutiniaisiais dešimtmečiais kito.

Daugiau kaip pusantro šimtmečio instrumentinio muzikavimo tradicijas tęsianti Ratautų giminė į etnomuzikologų akiratį pateko 2005 metais, Gailai ir Arvydai Kirdoms renkant medžiagą apie tradicinį rytų aukštaičių muzikavimą vestuvėse. Apsilankius Ratautų namuose, buvo įrašyta trijų giminės kartų pagriežtos muzikos: senelio Edvardo (1914 03 18–2008, gyv. Ukmergės aps., Veprių vls., Ratautų k.) smuiku, tėvo Edvardo (g. 1951 06 04, g. Ratautų k., nuo 1985 m. gyv. Vepriuose) – akordeonu ir dukters Jurgitos Kardauskienės (g. 1977 10 27, g. Ratautų k., gyv. Vepriuose) – smuiku¹. Jie pagriežė pavieniui, po du, taip pat ir visi kartu. 2005 m. kovo mėn. Ukmergės kultūros centre vykusiame koncerte visi trys griežė senelio E. Ratauto repertuarą². 2009 m. G. Kirdienė aptarė, daugiausia senojo E. Ratauto, muzikavimą vestuvėse (23, p. 20, 23, 27, 29–30, 33–34). 2012 m. žiemą Gaila ir Arvydas Kirdos bei tradicinio muzikanto fenomeną šiuolaikinėje lietuvių kultūroje tyrinėjanti šio straipsnio autorė pas Ratautus apsilankė dar kartą, norėdami užrašyti daugiau medžiagos apie jaunesnių Ratautų giminės kartų muzikavimą. Tuo metu muzikavo ir įrašams pagriežė jaunesnysis Edvardas ir jo duktė Jurgita. Tikimasi, kad giminės instrumentinio muzikavimo tradicijas tęs ir Jurgitos vaikai – duktė Airita (g. 2003 m.) jau mokosi griežti smuiku ir violončele muzikos mokykloje.

Tyrimų apžvalga ir problemos aktualumas

Gyvoji lietuvių instrumentinio muzikavimo tradicija šiuolaikinėje kultūroje, jos tąsa, pokyčiai ar transformacijos yra iki šiol beveik visiškai netyrinėta tema. Jos tyrimo ištakos – lietuvių tradicinio muzikanto ir muzikantų giminių (dinastijų) statuso, įvaizdžių, griežiamo repertuaro ir stiliaus tyrimai tradicinėje kultūroje, daugiausia dėmesio skiriant senosioms, nuo XIX a. iki XX a. vidurio gimusioms muzikantų kartoms (14, 5, 2, 18, 22, p. 637–657, 13, 21). XXI a. pradžioje lietuvių instrumentologai vis daugiau dėmesio skiria tradicinių muzikantų asmenybėms, statusui, įvaizdžiams, jų repertuaro ir stiliaus kaitai (9, p. 19, 95–104, 10, 11, 12, 17, 23, 3, 4, 19, 8). Pastebėta, kad lietuvių, kaip ir kitų Europos tautų, kultūroje tradicinis instrumentinis muzikavimas nuo seno siejasi su profesiona-

¹ Užr. V. Mulevičiūtė, G. ir A. Kirdos. Vepriai, 2005 02 23.

² MFA Hi8ProMP3 (Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus muzikinio folkloro archyvo vaizdo fondai). Užr. Ž. Svobonaitė, Ukmergė, 2005 03 19.

liu (akademiniu) muzikavimu (9, p. 101, 24, p. 165). Pasak Rūtos Žarskienės, tarpukariu tyrinėtojai skirstė tradicinius muzikantus į *paprastus* ir *žymius*, XX a. pabaigoje – į *mėgėjus* ir *profesionalius* (23, p. 117). Romualdas Apanavičius išskyrė ir plačiau apibūdino tris tradicinio lietuvių muzikanto statusus – *ne muzikanto*, *muzikuotojo* ir *muzikanto*, kuriuos nulemia atliekamos muzikos paskirtis, prasmė, repertuaras bei piniginis atlygis už muzikavimą (4, p. 9–10).

Jaunesnių kartų (gimusių nuo 1950 m.) muzikantai, jų statusas, veikla ir repertuaras iki šiol tyrinėti beveik nebuvo. Paskelbtų mokslo darbų analizė ir asmeninė autorės sukaupta lauko tyrimų patirtis leidžia teigti, kad šiuolaikinis lietuvių tradicinis muzikantas gana dažnai turi pradinį ar net ir aukštesnį muzikinį išsilavinimą, moka griežti iš natų ir pats užrašyti savo atliekamą, girdimą ar kuriamą muziką, gyvena ir muzikuoja ne tik kaime ar miestelyje, bet ir mieste. Tačiau jis, kaip ir anksčiau, tęsia savo krašto ir šeimos, giminės muzikavimo tradicijas, yra daugiau ar mažiau išlaikęs tradicinio šokių, maršų, dainų ir giesmių repertuaro. Skiriamasis gyvosios tradicijos muzikanto bruožas yra muzikavimas už atlygį tradicinėse šventėse ir papročiuose (vestuvėse, laidotuvėse, pobūviuose ir kt.), nors jis neretai dalyvauja ir sceninėje, koncertinėje ar švietėjiškoje veikloje. Tradicinis muzikavimas turėtų būti suprantamas ne kaip sustabarėjęs ir nykstantis, o kaip iki šiol gyvas, nuolat besikeičiantis, atsinaujinantis reiškinys.

Muzikavimo tradicijos perėmimo būdai

Kiek menama, Ratautų giminėje jau penkios kartos puoselėja instrumentinio muzikavimo tradicijas. Ratautų namai nuo seno buvo tikras židinys, spinduliavęs muzikinę kultūrą visam kaimui ir parapijai. Jaunesnysis Edvardas Ratautas pasakojo, kaip jų bajoriškos kilmės giminė įsikūrė Veprių vls., Ratautų kaime (dabar Deltuvos sen., apie 7 km nuo Veprių): „Buvo toks anoj pusėj pagal ežerą kaimas didelis, 25 ar 27 namai. (...) Dabar tas kaimas išnykęs, viena ar dvi gryčelės išlikę. Buvo polivarkas, bet ten seniai labai (...). Kada vyko švedų karai, tai vienas iš Ratautų buvo karininkas. (...) Tas Ratautas buvo atstūmęs švedus ir gavo 220 ha žemės. (...) Ir pradėjo jos mažėt mažėt, nes kiekvienas dalinosi. (...) Nuo tų laikų, tas kaimas dėl to ir Ratautai vadinasi. (...) [Ratautai] patys gamindavosi basetles, smuikelius. (...) Jei sueidavo ir sugroja – ir kaimas visas renkasi pas juos. Būdavo toks tam kaime, kaip centras visas“³.

Vyresnysis Edvardas Ratautas pasakojo, kad dar jo senelis, Juozas Ratautas, buvo smuikininkas, „smuike grojo“. Pateikėjo motina Zuzana Gineikaitė-Ratautienė buvo kilusi iš Truskavos bajorų giminės. Tėvas Bernardas griežė smuiku įvairiose šventėse. Jį dar vaiką griežti pagal *raides* (t. y., pagal tonacijas ar natas) mokė mokytojas, profesionalus muzikantas, *artistas*, Ratautų kaime. Tėvas garsėjo kaip puikus stalius, sūnų Edvardą jis pradėjo mokyti devynerių metų, specialiai

³ Užr. T. Grašytė, G. ir A. Kirdos. Vėpriei, 2012 02 26.

jam padaręs smuikelį. Geriau pramokus smuikuoti, tėvas jam davė savo smuiką (*Joseph Guarnerius fecit 1741*). Juo E. Ratautas griežė visą gyvenimą, paskui tą „tėvo palikimo smuikę“ padovanojo anūkei. Kitaip nei tėvas, jis griežė be jokių natų ir *raidžių*, tik iš klausos. Netrukus su šeimos ansambliu pradėjo griežti vestuvėse: „Su tėvu grodavau dviem smuikem ir [vyriausiasis brolis Jonas] kontrabosu“⁴. Po Antrojo pasaulinio karo muzikantas įsigijo akordeoną.

Jo sūnus Edvardas būdamas devynerių pradėjo mokytis griežti tėvo akordeonu. Jis mena, kad tėvas sūnui drausdavo savarankiškai griežti, kad nesugadintų brangaus instrumento, „bet, kada tėvas išeidava į darbą, man mama leisdava grot. Tėvas mokė jį griežti akordeonu su pririštais pirštais: įsiai prisirišo [mano] pirštus ir, kaip jis daro, tai ir man liepia taip pat daryt. Aš nuspjoviau į tuos pririšimus visus ir, kai tėvas išeina, aš pasiimu ir kaip man išeina, taip aš tampau. (...) Tėvas vienąkart pareina namo, o aš jau groju. Va taip, sako, kaip grojai – taip ir grok dabar“⁵. Ir 1961 m. dviese jau griežė vestuvėse: „Grojom aš su akordeonu, tėvas su smuiku grojo ir (...) dar vienas vyras su akordeonu. Daugiausia mes dviese su tėvu grojom, nes tas vyras buvo pabrolys, tai tik prisėdavo. (...) Aš atplėšiau nežinau iki kiek, kad naktį jau visi ėjo miegot, o aš dar grojau. Žinau, kad po to mum 7 km reikėjo pareit namo, tai tėvas ėjo prieky, nešė smuiką, o aš eidamas – užmiegu“. Vėliau Edvardas lankė muzikos mokyklą, kur pramoko griežti iš natų, tačiau į ją atėjo jau taip gerai grieždamas, kad jį perkėlė iš pirmos į trečią klasę. Pasak jo, „man tiktai gaires parodė, o paskui jau aš pats“⁶. Dar vėliau, studijuodamas Vilniuje, vienus metus mokėsi „džiazinių formų ir akompanavimo“ pas profesionalų akordeonininką Algirdą Ločerį. Edvardas jau antrą dešimtmetį Vepriuose dirba profesinės mokyklos pedagogu, kaip ir jo senelis Bernardas, yra stalius, gamina baldus iš medienos, dirba ir girininku. Be to, dar vadovauja Veprių instrumentiniam ansambliui, kurį sudaro du smuikai, akordeonas, trys gitaros ir bosinė gitara, taip pat ir *kaimo* kapelai, estradiniam ansambliui.

Jurgita smuiku griežti pradėjo būdama penkerių, „kai diedukas padovanojo tą sulūžusį smuiką. Padavė (...) ir sako: „Va čia yra tau, čia labai vertingas daiktas.“ Ir kažkaip man turbūt į pašamonę įsirėžė, kad turiu išmokyti. Vis dėlto smuikuoti Jurgita išmoko ne iš senelio⁷, o muzikos mokykloje: „buvau pratinama grot iš natų. Bet man visados labiau patiko grot iš klausos.“ Pamokydavo ir tėvas – būdama pirmokė jau koncertuodavo kartu su tėvo vadovaujama Veprių kapela. Tėvas jai pritaikydavo, supaprastindavo kūrinių partijas – pirmasis kūrinys buvo polka „Linksmuolė“. Jurgita, kaip ir jos tėvas bei senelis, vestuvėse griežti pradėjo labai anksti, trylikos metų. Ji teigė, kad mokydamosi muzikos mokykloje ir, vėliau, Marijampolės aukštesniojoje pedagogikos mokykloje (kur įgijo pradinių klasių ir

⁴ Užr. Vilma Mulevičiūtė, G. ir A. Kirdos. Vepriai, 2005 02 23.

⁵ Užr. T. Grašytė, G. ir A. Kirdos. Vepriai, 2012 02 26.

⁶ Ten pat.

⁷ Senelio smuikas buvo sulūžęs ir mergaitė neturėjo kuo griežti.

muzikos pedagogikos specialybę)⁸ neprarado vidinių sąsajų su tradiciniu muzikavimu: „liaudies muzika (...) buvo aktualu, bet ne svarbiausias dalykas. Tai nebuvo užmiršta“⁹.

Apibendrinant galima pažymėti, kad Ratautai išlaikė tradicinio instrumentinio muzikavimo mokymosi giminėje modelį: nuolatos girdėdamas muzikuojančius šeimos narius bei giminaičius, vaikas nejučia perimdavo muzikinę tradiciją. Nors tėvas paprastai drausdavo ne tik mokyti griežti muzikos instrumentu, bet jį net ir paimti į rankas, tačiau toks draudimas ne vieną vaiką tik dar labiau paskatindavo mokyti. Vaikas, tėvui nesant namie, pritarus motinai, dažnai pasiimdavo jo instrumentą ir mėgindavo juo groti (8, p. 28–40). Visas Ratautų muzikantų kartas vienija mokymosi griežti iš klausos būdas, muzikavimo tradicijos perėmimo aplinkybės, sąmoningas muzikavimo tradicijų tęsimas, perimamas instrumentarius. Išlaikomos ir senos muzikavimo bei kitų amatų sąsajos. Matyti, kad tradicinės kultūros impulsai žmogaus asmenybę ne tik inspiruoja muzikinėje srityje, bet ir turi įtakos pačios asmenybės savivokai bei gyvenimo būdui.

Vis dėlto pastebimi ir pokyčiai: nors jaunesnės kartos muzikuoti pradėjo iš klausos, tačiau vėliau griežė ir iš natų, net įgijo aukštesnįjį muzikinį išsilavinimą. Siekti profesionalumo, sąmoningą poreikį muzikuoti bei palaikyti muzikavimo tradicijas iš dalies galima būtų sieti ir su bajoriška Ratautų kilme, tačiau tai būdinga ir valstiečių (ūkininkų, amatininkų) sluoksniui lietuvių tradiciniams muzikantams, ypač pūtikams ir smuikininkams, daugiausia vakarinėje Lietuvos pusėje (9, p. 100–101; 24, p. 149–168).

Ratautų muzikinė veikla savo namuose ir už jų sienų

Kaip minėjome, Ratautai grieždavo vestuvėse ir kaimo bendruomenės, jaunimo vakarėliuose (kurie vykdavo ir jų pačių namuose). Graži ir sena Ratautų giminės tradicija – visiems kartu savo namuose švęsti Sekminės¹⁰, atlaidus: „visi susibėga į seną gryčią Ratautų kaime ir ten diedukas pagrodavo“¹¹. Šią tradiciją Ratautai išlaikė iki šiol: po pamaldų į išpuoselėtus, paties Edvardo rankomis pastatytus namus ne tik visi giminės, bet ir draugai susirenka pabendrauti, padainuoti,

⁸ Edvardo Ratauto pusseserė (tėvo sesers dukra) Ona Glinskaitė tapo ir profesionalia muzike. Ji dirbo Sankt Peterburgo operos ir baleto teatre, dėstė solinį dainavimą. Tapusi pensininke, grįžo į Lietuvą ir čia dėstė.

⁹ Užr. 2012 02 26.

¹⁰ Vepriuose Sekminės švenčiamos tris dienas: nuo penktadienio iki sekmadienio. Nuo seno į šią šventę suvažiuoja minios maldininkų, jų skaičius ypač pagausėjo lenkams okupavus Vilniaus kraštą ir lietuviams praradus galimybę lankytis Vilniaus Verkių Kalvarijose. Viena po kitos rinkdavosi žmonių grupės ir, vedamos „pravadnykų“, giedorių ir muzikantų, eidavo Kalvarijas. Dar vienas įdomus paprotys, kurio ištakos siekia ikirikriščioniškus laikus – tai grojimas įvairiais muzikos instrumentais: kanklėmis, švilpynėmis, dūdmaišiais. Plačiau: Baškienė R. Sekminės Vepriuose [interaktyvus], 2011 07 14 [žiūrėta 2012 10 29]. Prieiga internetu: < <http://apzvalga.eu/sekmines-vepriuose.html> >. Plg. Motuzas A. Veprių Kalvarijų maldos ir giesmės. Kaunas: VDU leidykla, 2010.

¹¹ Užr. 2012 02 26.

pašokti. Jurgita, nuo mažens grieždama kartu su tėvu per Sekmines, prisimena jo išmokytų kūrinių (polką, valsų, maršų), pritaria dainoms, artimiesiems pagriežia ir naujai išmokytų kūrinių ar jų išmoksta net ir šventės metu.

Muzikavimo vestuvėse tradiciją Ratautų giminėje tęsia jau penkios kartos. Vyresnysis Edvardas grieždavo ne tik šokius, maršus – jis tęsė ir seną tradiciją pritari dainoms, ypač per vestuvių apeigas (20, p. 53). Studijų metu Edvardui jaunesniajam vestuvės buvo vienas didžiausių pragyvenimo šaltinių. Ir dabar jis vestuvėse muzikuoja beveik kiekvieną savaitgalį, be to, nuolat kviečiamas pagroti draugų jubiliejuose, vestuvių metinėse. Neretai su juo griežia Jurgita. Dalydamiesi savo muzikavimo vestuvėse patirtimi, jie abu akcentuoja senųjų ir dabartinių vestuvių tradicijų bei žmonių požiūrio į jas skirtumus, lemiančius ir vestuvių papročių, ir muzikantų sampratos bei statuso pokyčius. Pasak Jurgitos, vestuvių papročiai ir apeigos nyksta, vestuvių dalyviai darosi vis pasyvesni, o muzikantai tampa atsakingi už linksmą vestuvių nuotaiką. Muzikantas vestuvėse turi atsižvelgti į dalyvių reakcijas, norus, taikytis prie daugumos. Nepaisant to, Ratautai kiek įmanoma stengiasi išlaikyti vestuvių tradicijas, apeigas ir tradicinę instrumentariją: „Polką tai mes visada stengiamės brukt. Jaunųjų valsas, piršlio polka, kad ratelis sujungt. Nors ta pradžia, kad būtų. Jau daug kas jaunųjų valso atsisako.“ Kadangi Jurgita augina vaikus, dabar Edvardas dažniau griežia vienas arba su kitu muzikantu, grojančiu sintezatoriumi. Tačiau jam labiausiai patinka gyva smuiko, bosų ir akordeono muzika (nors jis nevengia naudoti ir garso stiprinimo įrangą).

Nuo studijų metų Edvardas daug koncertuoja su įvairiais instrumentiniais ansambliais, taip pat ir su profesionaliais muzikantais: akordeonu griežė instrumentinės muzikos ansambliai su Kauno muzikiniame teatre dirbusiais bosinės gitaros, saksofono ir trombono muzikantais, akompanavo vokaliniam ansamblui „Kantilena“. Jurgita daugiausia koncertuoja kartu su tėvu: „šiai visą laiką tai grodavau kaip fonas tėčio, o va keletą kartų teko grot ir solo partiją, kaip aš sakau. Tai buvo tokios poezijos šventės – tai kažką pagroji tokio. Tai rožinio kaspino diena labai vyksta, tai vėl iš seniūnijos sugalvoja, paprašo, tai pagroji.“

Ratautų pavyzdys rodo, kad iki šiol labai svarbi tradicinių muzikantų veikla – muzikavimas šeimos bei kalendoriniuose papročiuose. Ratautų giminės muzikavimas labai glaudžiai susijęs su vieta, su jos aplinka, Ratautų kaimo ir Veprių miestelio bendruomenės tradicijomis, kurias Ratautų giminė ne tik palaiko ir puoselėja – jie net ir patys diktuoja savo krašto tradicinio ir apskritai instrumentinio muzikavimo nuostatas. Šie muzikantai stengiasi išlaikyti papročius. Tačiau, reaguodami į šių dienų realijas, jie nevengia jų savaip interpretuoti.

Ratautų griežiamas repertuaras ir jo kaita

2005 m. senelis Edvardas Ratautas (kuriam tuo metu ėjo devyniasdešimt antrieji) įrašams pasmuikavo devyniolika kūrinių: keturis maršus („Suk suk ratelį“;

„Ruoškis, sesute“, „Rūtų vainiką“, „Du broliukai kunigai“), tiek pat dainų („Gana, sesute, gana ulioti“, „Šėriau šėriau sau žirgelį“, „Ar aš tau, sese, nesakiau“, „Sėdėjau aš daržely“), po tris polkas ir valsus („Plaukė sau laivelis“; rusiškas valsas „Pod volnami“; plg. liet. „Ant bangų“, „Senas valsas“), fokstrota „Ar atsimeni auštanti rytą“, šokius – krakoviaką, mozūrą, sukčinį. Edvardas prisimena, kad jo tėvas Bernardas grodavo polką, kurią Edvardas vadina „Tėvuko polka“, ir rusišką valsą „Pod volnami“. Dainų išmoko iš tuo metu daug dainuodavusio kaimo jaunimo. Graudžias atsisveikinimo tematikos dainas grieždavo *devynvakario* (vestuvių išvakarių) ir išleistuvių metu virkdydami jaunąją.

2012 m. jaunesnysis Edvardas su dukra (akordeonu ir smuiku) pagriežė 28 kūrinius, iš kurių 6 – išmokti iš tėvo ir senelio (maršai „Suk suk ratelį“, „Du broliukai kunigai“, Tėvuko valsas, „Dunojaus bangos“, Tėvuko polka, polka „Barborytė“, „Pakrėstinukė“). Didelę dalį dabartinio repertuaro sudaro išmokti stiliizuotos liaudies muzikos, gana įvairių stilių populiariosios (taip pat ir estradinės) muzikos ir nesudėtingi įvairių tautų klasikinės (saloninės) muzikos kūriniai¹².

Pasak Edvardo, dabartiniai maršai skiriasi nuo jaunystėje grotų maršų: „ten būdavo „Du broliukai kunigai“. Dabar aš juos jau mažai naudoju – padėjai į lentyną, jo nekartojai keletą metų ir ... tuo momentu ir negali pagrot. Padėta ir padėta. Pas mane to repertuaro yra labai daug, tai ir nekartoju.“ Jurgita, pritardama tėvui, pasakoja: „juk ne vien tuos pačius kūrinius groji, nuolat pasimokini kažką naujo, tai savaime pasimiršta tie senesni. Po taktą atsimeni, ne daugiau. Arba pradeda painiotis maršas vienas su kitu“¹³.

Įdomu, kad grieždami maršus Edvardas ir Jurgita juos jungia vieną su kitu, vadindami tokius popuri *maratonais*. Tokiu būdu jie atlieka ir estradinę muziką, vadinamuosius šlagerius, parinkdami vienodos ritmikos, nors ir skirtingų tekstų dainas: „tai čia vadinami kaip ne liaudies, bet „iš kepurės“ tie maratonai. Būna, kad valandą laiko trunka. Vienas ritmas, nes jeigu jau keiti ritmą, tai turi sustot.“ Turbūt tokie maratonai padeda muzikantams išjudinti šokti šiandieninę visuomenę.

Edvardas tvirtina, kad pats muzikos nekuria. Vis dėlto Jurgita nurodė, kad net ir iš natų išmokti kūriniai perkuriami ir kaskart atliekami savaip (neretai praleidžiamos dalys): „tėtis kiekvieną kartą vis kitaip groja, aš turiu pasigaut visą laiką, ką jisai groja.“

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad repertuaras akivaizdžiausiai parodo muzikavimo tradicijų pokyčius. Nors jaunųjų kartų Ratautai išlaikė ir senelio bei prosenelio griežtų tradicinių kūrinių ir jų žanrų (polkų, valsų, maršų), tačiau didžiąją jų repertuaro dalį sudaro išmokti nauji kitokių žanrų kūriniai. Rečiau griežiamas vaikystės ar jaunystės laikų repertuaras tampa vis mažiau aktualesnis. Daug muzikinių kūrinių šiais laikais išmokstama ne iš gyvo pavyzdžio, o iš natų

¹² Plačiau: Skudienė R. Senoji estrada [interaktyvus]. *Muzikos informacijos ir leidybos centro svetainė* [žiūrėta 2012 10 29]. < Prieiga internetu: <http://www.mic.lt/lt/oldies/info/74/>>.

¹³ MFA DV 277. Užr. A. Kirda. Vepriai, 2012 02 26.

ir radijo, televizijos, interneto, garso ir vaizdo įrašų. Reaguodami į šių dienų realijas, muzikantai renkasi ir estradinių, populiariosios, klasikos bei stilizuotų muzikos kapelų kūrinių, tačiau juos interpretuoja ir atlieka savo stiliumi.

Tradicinio muzikanto samprata ir statusas

Senelis Edvardas prisimena, kad jis buvo labai vertinamas muzikantas jau vien todėl, kad griežė smuiku: „smuike – tai motina muzikų visų ir nutinka kiekvienam instrumentui [tinka griežti su kiekvienu instrumentu ansamblyje].“ Kaip pagrindinį muzikantą, jį nuolat kviesdavo griežti ansambliuose, vadinamuosiuose *orkestruose*. Smuikas Ratautų giminėje iki šiol itin svarbus, susijęs su jos palikimu, istorija ir tapatybe. Kaip svarbų muzikanto bruožą Edvardas išskyrė mokėjimą dainuoti: „jei nemoka padainuot – silpnas muzikantas.“ Būtinai ir įgūdžiai griežti ansamblyje: „Groti pradeda kartu – kerta iš karto, su visu ūpu, komandos jokios nėra. Prieš tai padara kokį bandymą, jei gerai, moka – tai kartu i pradeda, kartu i užbaigia.“

Dabarties tradiciniai muzikantai suvokia tradicinę muziką kaip savaip perkuriamą, improvizuojamą, kaskart atliekamą vis kitaip. Kūrybiškumas ir individualumo paieškos – neatsiejami šių laikų tradicinio muzikanto bruožai. Jurgita pasakojo: „muzikos mokykloje buvau pratinama groti iš natų. Bet man visados labiau patiko grot iš klausos. Nes man patinka pačiai prisigalvoti partijas. Aš pati prisigalvoju, kaip man gražiau skamba, ir aš groju.“ Tiesa, tokį savo grojimo būdą, ir, galima suprasti, apskritai tradicinį muzikavimą iš klausos, improvizuojant, Jurgita, kaip dabar įprasta, vadina menkinančiais žodžiais: „chaltūra“, grojimu „iš kepurės“. Tačiau išaiškėjo, kad ji tokį griežimo būdą vertina gerai: „mane ėmė tėtukas vestis groti į vestuves. Tai tenai grodavo ne vieną ir ne du kūrinius, jų buvo daugybių daugybė. (...) Tai aš jų visų irgi nemokėjau. Gal vieną, gal du. O kiti – [tik] girdėti. Tai jisai groja, o negi aš stovėsiu? Tai kur pataikau, kur nelabai. Ir taip natūraliai išėjo, aišku, negroji kažkokių nesąmonių, vis tiek susikuri sau tokią partiją, kurią sugroji, kuri skamba.“

Kaip ir anksčiau, tradiciniai muzikantai pirmumą teikia gyvam muzikavimui. Tiesa, šiais laikais neapsieinama be elektroninių ir elektrinių instrumentų, naudojama ir garso stiprinimo įranga, tačiau E. Ratautas tikina, kad „ne vien decibelas reikalingas, bet reikalinga muzika. Nes vienam žmogui užtenka tų trijų natų ir daug decibelų, o kitas žmogus girdi akordą, girdi, kur nedera. Skirtingai žmonės reaguoja. Visad reikia prisitaikyt prie jų“. Šis pateikėjo posakis atskleidžia itin svarbų dabarties tradicinio muzikanto bruožą – siekį ir būtinybę stebėti savo klausytojus ir reflektuoti jų reakcijas (prie jų taikytis, paisyti jų muzikinio suvokimo ir skonio). Todėl šių dienų vestuvėse paprastai nebeįmanoma apsieiti be populiariosios liaudies muzikos bei estrados kūrinių.

Muzikantas daugeliu atveju yra ne tik pašaukimas, amatas, bet ir gyvenimo būdas. Ratautai pabrėžia, kad jiems nėra priimtinas nuo XX a. antrosios pusės gy-

vuojantis požiūris į muzikantus (ypač vestuvių) tik kaip į siekiančius pasipelnyti pasyvių žiūrovų linksmintojus, renginio vedėjus, ragintojus veikti. Anot Edvardo, „viską pagal situaciją darai, bet, jei pamatai, kad liaudis sunkiai reaguoja, tai pačiam iniciatyva nelabai didelė pasidaro“. Jurgita jam pritarė, kad jei vestuvių dalyviai pasyvūs, muzikantui labai sunku – „išsisunki kaip citrina“. Ji pažymėjo, kad dabartiniam žmogui itin svarbus ir išorinis muzikanto laikysenos smagumas: „svarbu, kad ir vaizdas būtų smagus ir linksmas. Kurie šoka, kurie klausos, juk jiems ne tik garso, bet ir vaizdo reikia. Groji taip pasilinguodamas, pasitrepšėdamas.“ Pasak etnologų, etnoinstrumentologų, kultūrologų ir sociologų, tokias pažiūras suformavo ir įtvirtino visuomenės desakralizacija, sekuliarizacija, vartotojiškumas, įsigalėjusi masinė kultūra (1, p. 180; 9, p. 174; 7).

Išvados

1. Jaunųjų kartų (g. 1950 m. ir vėliau) ir ankstesnių kartų tradicinius muzikantus sieja išlaikomas tradicinis mokymosi griežti modelis, gyvenimo būdas, pragyvenimo šaltinis ir instrumentarijus. Tačiau pastebime ir tam tikrų pokyčių tendencijų – pradėjus groti iš klausos, vėliau išmokstama griežti ir iš natų, įgyjamas muzikinis išsilavinimas.

2. Jaunosios Ratautų muzikantų giminės kartos tęsia ir puoselėja savo giminės ir krašto kalendorinių bei šeimos švenčių tradicijas, tačiau nevengia jų savaip interpretuoti, aktualizuoti šiuolaikinėje kultūroje. Nuo jų šiandien daug kuo priklauso jų krašto tradicinio ir apskritai instrumentinio muzikavimo nuostatos. Svarbia jų veikla tapo sceniniai pasirodymai.

3. Dabarties tradiciniai muzikantai iki šiol išlaikė tradicinių polkų, valsų, maršų, tačiau didelę jų repertuaro dalį sudaro savaip atkuriami ir atliekami stiliuzuotos liaudies muzikos, gana įvairių stilių populiariosios muzikos bei nesudėtingi klasikinės muzikos kūriniai.

4. Svarbūs tradicinio muzikanto šiuolaikinėje kultūroje bruožai – ne tik gebėjimas, bet ir pasirinkimas muzikuoti gyvai, tradiciniais akustiniais muzikos instrumentais.

5. Tradiciniai muzikantai savęs netapatina su jiems priskiriamu vestuvių vedėjų ir pasyvių žiūrovų linksmintojų vaidmeniu. Jie visomis išgalėmis siekia išlaikyti tradicijas, nors jiems tenka paisyti ir šiuolaikinių klausytojų muzikinio skonio ir poreikių.

Literatūra

1. Adorno T. W. *The Culture Industry*. London, New York: Routledge, 2008.
2. Apanavičius R., Alenskas V., Palubinskienė V., Virbašius E., Visockaitė N. *Senosios kanklės ir kankliavimas*. Vilnius, 1990.

3. Apanavičius R. *Etninė muzika. Šiaurės Lietuvos kultūros paveldas*, 3. Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2009.
4. Apanavičius R. Muzikantas tradicinėje kultūroje. *Tradicija ir dabartis*, Nr. 5. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010, p. 7–16.
5. Baika A. *Kaimo armonikos*. Vilnius: Aidai, 1994.
6. Baškienė R. Sekminės Vepriuose [interaktyvus], 2011 07 14 [žiūrėta 2012 10 29]. Prieiga internetu: <<http://apzvalga.eu/sekmines-vepriuose.html>>.
7. Donskis L. Aukštoji ir populiarioji kultūra: praraja ar dialogas? [interaktyvus], 2004 12 13 [žiūrėta 2012 10 29]. Prieiga internetu: <<http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/3465>>.
8. Grašytė T. *Lietuvių tradicinės instrumentinės muzikos mokymosi ypatumai*. Magistro darbas (rankraštis). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2010.
9. Kirdienė G. *Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje*. Vilnius: Kronta, 2000.
10. Kirdienė G. Continuity and Changes of Lithuanian Folk Fiddle Music (Music by the Baltrušaitis – Father and Son). *Pärimusmuusika muutuvas ühiskonnas*, II. *Töid Etnomusikoloogia Alalt*, 2. Tartu: Eesti irjandusmuuseum, 2004, p. 59–64.
11. Kirdienė G. Aukštaitiškos ir žemaitiškos tradicijų sampyna Ciprijono Niauros smuiko muzikoje. *Tautosakos darbai*, T. XXII (XXIX). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 135–153.
12. Kirdienė G. Lietuvininkų ir žemaičių smuiko repertuaras. *Liaudies kultūra*, 4, 2005, p. 14–30.
13. *Nedėlios rytelį. Stanislovo Berenio instrumentinės muzikos rinktinė*. Sudarė I. Nakienė. Klaipėda: Druka, 2007.
14. Paliulis S. Apaščios apylinkių liaudies muzikantai. *Aš išdainavau visas daineles*, 2. Vilnius: Vaga, 1985, p. 91–149.
15. Sadauskienė J. *Didaktinės lietuvių dainos. Poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
16. Skudienė R. Senoji estrada [interaktyvus]. *Muzikos informacijos ir leidybos centro svetainė*, [žiūrėta 2012 10 29]. Prieiga internetu: <<http://www.mic.lt/lt/oldies/info/74/>>.
17. Šimonytė-Žarskienė R. *Skudučiavimas Šiaurės Rytų Europoje*. Vilnius, 2003.
18. Tarnauskaitė-Paulubinskienė V. *Kanklės lietuvių etninėje kultūroje: tradicijos ir jų kaita (XIX a. II pusė–XXI a. pradžia)*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.
19. Tarnauskaitė-Palubinskienė V. *Kanklės lietuvių etninėje kultūroje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009.
20. *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*. Sudarė ir parengė G. Kirdienė. Vilnius: Kronta, 2009.
21. *Utenos krašto muzikantai*. Sudarė Raimondas Garsonas. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“, 2007.
22. Vyčinas E. Obelių krašto muzikantai. *Obeliai – Kriaunos, Lietuvos valsčiai*. Vilnius: Versmė, 1998, p. 637–657.
23. Žarskienė R. Lietuvių etninės muzikos atlikėjas: įvaizdis ir tradicija. *Tautosakos darbai*, T. XXX. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 112–121.
24. Žarskienė R. Pučiamųjų instrumentų orkestrai tradicinėje Lietuvos kultūroje: nuo didikų rūmų iki sodžiaus. *Tautosakos darbai*, T. XXXVIII. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 149–168.

TOMA GRAŠYTĖ

MUSIC MAKING FAMILY: THE RATAUTAS FROM VEPRIAI

Summary

The article deals with the unique traditions of playing the violin and accordion, and the repertoire of five generations of the family of Ratautas from the villages of Vepriai and Ratautai of the district of Ukmergė. It also analyses how the traditions were kept and what change they underwent in the second half of the 20th and at the beginning of the 21st century. It also shows the change that the understanding of the traditional Lithuanian musician has undergone.

The study of the traditional music making of the Ratautas family showed that the traditional musician in contemporary culture and traditional musicians of earlier generations are linked by the consistently kept up model of learning traditional instrumental music making, livelihood and the instruments. However, when musicians start to learn to play by ear, later they learned to play from music sheets and acquired education in music. The younger generations of the Ratautas family continue and foster the traditions of the family and region; at present they influence greatly the attitude to the traditional music making in the region and instrumental music making on the whole. The family members continue the tradition of playing at calendar and family festivities. However, on the other hand, they interpret them in their own way, bringing them closer to contemporary culture. Public performances have become an important part of their activities. The musicians who were born in the second half of the 20th century have partly kept the traditional repertoire of the earlier musicians of their family (polkas, waltzes, marches). A large of their repertoire, however, consists of stylized folk music, as well as popular music of various genres and simple classical music compositions. Important features of traditional musicians in contemporary culture are not only the ability but also their choice to perform in a lively way, following music making traditions. Traditional musicians do not identify themselves with the role of wedding masters of ceremonies and passive entertainers of the audiences. They do their best to follow traditions although they have to take into account the musical tastes and demands of contemporary listeners.